

KAVRAMSAL MAKALE

Korunma İhtiyacı Olan Çocuklarda Bağlanma

Sırma AYDIN NAKAŞ, Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, e-posta: aydinsirma2@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3393-9201>

Prof. Dr. Ayşe Belgin AKSOY, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara, e-posta: aksoya@gazi.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0918-2560>

Öz

Erken çocukluk dönemi, bağlanma ilişkilerinin temellendiği ve çocuğun sosyal-duygusal gelişiminin şekillendiği kritik bir gelişim dönemidir. Bu dönemde bakım veren ile kurulan ilişkinin niteliği, çocuğun duygusal düzenleme becerileri, sosyal ilişkileri ve ileriki yaşamındaki psikososyal uyumu üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Kurum bakımında büyüyen çocuklar ise bakım veren değişkenliği, yüksek çocuk-bakım veren oranı ve bireyselleştirilmiş etkileşimin sınırlılığı gibi nedenlerle bağlanma gelişimi açısından çeşitli risklerle karşılaşabilmektedir. Bu derleme çalışmasının amacı, kurum bakımında bulunan sıfır-altı yaş grubu çocukların bağlanma örüntülerine ilişkin araştırmaları incelemek ve mevcut bulguları bütüncül bir çerçevede değerlendirmektir. Literatür incelendiğinde kurum bakımında büyüyen çocuklarda güvenli bağlanma oranlarının daha düşük, güvensiz ve özellikle dezorganize bağlanma örüntülerinin ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bağlanma temelli müdahale programları ve bakım veren duyarlılığını artırmaya yönelik uygulamaların çocukların bağlanma davranışları ve gelişimsel göstergeleri üzerinde olumlu etkiler oluşturabildiği belirtilmektedir. Türkiye’de ise kurum bakımında bağlanma örüntülerini doğrudan ele alan çalışmaların sınırlı olduğu ve özellikle erken çocukluk dönemine odaklanan araştırmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda kurum bakımında bulunan küçük çocukların bağlanma gelişimini destekleyen uygulamaların yaygınlaştırılması ve bu alanda daha kapsamlı araştırmalar yürütülmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurum Bakımı, Erken Çocukluk Dönemi, Güvenli Bağlanma.

Makale Gönderme Tarihi: 05.02.2026

Makale Kabul Tarihi: 03.04.2026

Önerilen Atıf:

Aydın Nakaş, S. ve Aksoy, A. B. (2026). Korunma İhtiyacı Olan Çocuklarda Bağlanma, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(4): 209-220.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2026, 9(4): 209-220. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2026.1647>
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

Attachment in Children in Need of Protection

Sırma AYDIN NAKAŞ, Ph.D. Student, Gazi University, Gazi Institute of Educational Sciences, Ankara, e-mail: aydinsirma2@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3393-9201>

Prof. Dr. Ayşe Belgin AKSOY, Gazi University, Gazi Faculty of Education, Ankara, e-mail: aksoya@gazi.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0918-2560>

Abstract

Early childhood is a critical developmental period during which attachment relationships are established and the child's social-emotional development takes shape. The quality of the relationship formed with the caregiver during this period plays a decisive role in the child's emotional regulation skills, social relationships, and psychosocial adjustment in later life. Children raised in institutional care, however, may face various risks in attachment development due to factors such as caregiver turnover, high child-to-caregiver ratios, and limited individualized interaction. The aim of this review study is to examine research on attachment patterns among children aged zero to six years in institutional care and to evaluate existing findings within a comprehensive framework. A review of the literature indicates that children raised in institutional care have lower rates of secure attachment and higher rates of insecure, particularly disorganized, attachment patterns. However, it is noted that attachment-based intervention programs and practices aimed at increasing caregiver sensitivity can have positive effects on children's attachment behaviors and developmental indicators. In Turkey, however, studies directly addressing attachment patterns in institutional care are limited, and there is a need for research focusing specifically on the early childhood period. In this regard, it is recommended that practices supporting the attachment development of young children in institutional care be expanded and that more comprehensive research be conducted in this area.

Keywords: Institutional Care, Early Childhood, Secure Attachment.

Received: 05.02.2026

Accepted: 03.04.2026

Suggested Citation:

Aydın Nakaş, S. and Aksoy, A. B. (2026). Attachment in Children in Need of Protection, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(4): 209-220.

GİRİŞ

Bağlanma, bebekle bakım veren arasında kurulan, yakınlık arama, ayrılığa tepki, yeniden birleşme durumunda sakinleşme, ondan güç ve destek alarak dünyayı keşfetme ile kendini gösteren uzun süreli bir duygusal bağdır (Granqvist ve Duschinsky, 2021; Vertel, 2023; Akram, Abbas ve Umaru, 2025). Bağlanma, çocuklar için sadece sevgi içeren bir duygu durumu değildir. Aynı zamanda çocuğu pek çok alanda destekleyen temel biyolojik ve psikolojik mekanizmadır (Feldman, 2017). Bu alanlardan birisi hayatta kalma işlevidir. Bağlanmanın ilk biyolojik işlevi çocuğu korumaktır (Oliveira ve Fearon, 2019). İnsan yavruları son derece dışa bağımlı ve korunmaya muhtaç oldukları için onları koruyacak bir yetişkinle kurulan yakınlık en temel hayatta kalma stratejisidir (Siegel, 2012). Bağlanmanın bebeklerde bir diğer işlevi de beyin gelişimidir. Bebekler, beyin gelişimleri tamamlanmadan doğarlar. Beyin ilk yıllardaki deneyimlere bağlı olarak büyür ve gelişir (Berk, 2019). Bağlanma, beynin yapısını ve sinirsel ağları doğrudan inşa eder (Siegel, 2012). Bakım verenden gelen duyarlı yanıtlar beynin özellikle de duygu düzenlemeden sorumlu olan sağ yarım küresinin, orbitofrontal korteksin ve limbik sistemin sağlıklı bir şekilde büyümesini sağlar (Schofield ve Beek, 2006). Duygu düzenleme becerilerinin kazanılması ise bağlanmanın bir diğer işlevidir. Bebekler ve küçük çocuklarda henüz korku, öfke, stres gibi yoğun duyguları yatıştırma becerisi gelişmemiştir. Bağlanma figürü, çocuğun yoğun duygularını yatıştırarak ona bir “dışsal beyin lobu” gibi yardımcı olur (O’Shaughnessy vd., 2023). Bu birlikte düzenleme döngüleri ile çocuğun stres hormonları düşmeye başlar ve çocuk zamanla kendi duygularını ve stresini düzenlemeyi öğrenir (Siegel, 2012; O’Shaughnessy vd., 2023). Bağlanma, çocuğa keşif fırsatı tanır. Bağlanma sistemi ile keşif, birbiriyle bağlantılı çalışmaktadır. Bir çocuk yorulduğunda ya da korktuğunda bağlanma sistemi devreye girmekte ve keşif sistemi durmaktadır (Van Setten vd., 2024). Çocuk bakım verenin ulaşılabilir ve duyarlı olduğunu yani güvenli liman olduğunu biliyorsa, onu bir güvenli üs olarak kullanarak dünyayı daha rahat keşfedebilmektedir (O’Shaughnessy vd., 2023). Ekolojik Sistemler Kuramı’nda vurgulandığı gibi çocuğun gelişimi yalnızca bireysel özelliklerle değil, aynı zamanda içinde bulunduğu çevresel sistemler ve bakım ortamlarıyla birlikte şekillenmektedir (Bronfenbrenner, 1979). Kurum bakımındaki çocukta bağlanma, aile ortamında büyüyen çocuğa kıyasla daha da önemlidir. Bu ortamlarda bağlanma sadece fiziksel ihtiyacın karşılanması açısından değil, aynı zamanda nörobiyolojik, zihinsel ve duygusal gelişimin desteklenmesi açısından da hayati bir işleve sahiptir (Bowlby, 1982; Karen, 1998).

UNICEF 2017 yılı verilerine göre dünya genelinde milyonlarca çocuk kurum bakımı altında yaşamaktadır; tahminlere göre bu sayı en az 2.7 milyondur (UNICEF, 2017). Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ise yalnızca 456.000’e yakın çocuk kurum bakımı altında yaşamaktadır (UNICEF, 2024). Uluslararası veriler, dünya genelinde kurum bakımının yaklaşık tüm bölgelerde hala yaygın bir bakım biçimi olduğunu ve özellikle küçük yaşlarda bakım kalitesi ile ilişkili riskler taşıdığını göstermektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB] verilerine göre ise Türkiye’de 2025 yılı aralık ayı itibarıyla kuruluş bakımı altında 15.508 çocuk bulunmaktadır (ASHB, 2026). Veriler incelendiğinde ülkemizde koruma ve bakım altında bulunan çocuk sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. Bu durum, kurum bakımındaki çocukların bağlanma gelişimi gibi alanlarda yapılan araştırmaların önemini ortaya koymakta ve hem ulusal hem de uluslararası bağlamda erken çocukluk dönemindeki bağlanma süreçlerinin anlaşılmasına ve desteklenmesine yönelik bilimsel çalışmaların gerekliliğini vurgulamaktadır.

Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar incelendiğinde, literatürün önemli ölçüde kuramsal değerlendirmeler, çocuk ve ergen ruh sağlığı bağlamında bağlanma tartışmaları ve kurum bakımının genel gelişimsel sonuçlarına odaklandığı görülmektedir (Poyraz Fındık ve Ayaz, 2021; Uzun Çiçek, 2022). Bu çalışmalarda kurum bakımının güvensiz ve dezorganize bağlanma örüntüleri ile ilişkili olduğu vurgulanmakta; ancak erken çocukluk dönemindeki özellikle de

sıfır-üç yaş grubu kurum bakımı altındaki çocukların bağlanma örüntülerini doğrudan gözlemsel yöntemlerle değerlendiren ampirik saha araştırmalarının sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye’de yürütülen uygulama temelli projelerde bağlanmayı desteklemeye yönelik eğitim programları geliştirilmiş olmakla birlikte (Avcı vd., 2018), bu alandaki çalışmaların çoğunlukla programların tanıtımı ve uygulama süreçlerine odaklandığı; bağlanma örüntülerinin standart değerlendirme araçları kullanılarak sistematik biçimde incelendiği ampirik verilerin ise sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de kurum bakımında bağlanma alanındaki araştırmaların önemli bir bölümünün ergenlik dönemindeki bağlanma stilleri ya da geçmiş kurum deneyimi olan yetişkinler üzerinde yoğunlaştığı (Yaman Karakoyun, 2014; Altınoğlu Dikmeer vd., 2014; Ayanoglu Yüksel, 2016; Yüksel ve Öncü, 2017; Eroğlu vd., 2023; Taşkaya ve Özyürek, 2023), bebeklik ve erken çocukluk dönemine, özellikle sıfır-üç yaş aralığına odaklanan çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir (Uzun Çiçek, 2022). Oysa bağlanma örüntülerinin temelleri yaşamın ilk yıllarında atılmakta ve erken dönemde sunulan bakımın niteliği bağlanma organizasyonu üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Zeanah vd., 2005).

Dolayısıyla alan yazın bütüncül olarak değerlendirildiğinde, korunma ihtiyacı olan erken çocukluk dönemi grubuna yönelik sistematik, ölçme aracına dayalı ve saha temelli araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, koruma ve bakım altındaki erken çocukluk dönemi çocuklarda bağlanmanın incelenmesi; bakım verenler ve uygulayıcılar için bağlanmayı destekleyici uygulamaların geliştirilmesine yol göstermesi, kurum bakımının bağlanma gelişimi üzerindeki etkilerini ortaya koyarak alan yazına katkı sağlaması ve kurum bakımına yönelik müdahale programlarının ve politikaların planlanmasına veri sağlaması açısından önemli bir araştırma konusu olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın amacı, kurum bakımında kalan erken çocukluk dönemi çocuklarda bağlanma gelişimini mevcut alan yazın doğrultusunda incelemektir.

KURUM BAKIMINDA BAĞLANMA VE RİSKLER

Resmi Gazete’de 2005 yılında yayımlanan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesine göre korunma ihtiyacı olan çocuk; “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu” ifade etmektedir (Resmi Gazete, 2005). Çocuk bakım kuruluşları ise “korunma ihtiyacı olan çocukların bakım ve barınma ihtiyacının karşılandığı ev tipi sosyal hizmet birimlerinden olan çocuk evlerinin bağlı olduğu çocuk evleri koordinasyon merkezleri ile aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan ve çocukların psikososyal ihtiyacına veya suçla sürüklenme durumuna göre ihtisaslaştırılan çocuk evleri sitelerini” ifade etmektedir (Resmi Gazete, 2022).

Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete, 2022) uyarınca çocuk bakım hizmetleri; Çocuk Evi, Çocuk Evleri Sitesi ve İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi modelleri aracılığıyla yürütülmektedir. Yönetmelikte çocuk evleri, korunma ihtiyacı olan çocukların bakımının sağlandığı mesken niteliğinde yatılı ev tipi sosyal hizmet birimleri olarak tanımlanmaktadır. Bu yapıların planlanması, işleyişi ve koordinasyonu çocuk evleri koordinasyon merkezleri tarafından yürütülmektedir. Çocuk evleri sitesi ise aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluşları ifade etmektedir (Resmi Gazete, 2022). Türkiye’de 2005 yılından itibaren çocuk bakım hizmetlerinde önemli bir yapısal dönüşüm süreci başlatılmış ve geleneksel kurum bakımını temsil eden çocuk yuvaları ile yetiştirme yurtlarının yerini, ev tipi hizmet anlayışına dayanan çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi modelleri almaya başlamıştır. Bu yeni bakım modellerinde de hizmetlerin planlanmasında çocukların yaş ve cinsiyet özellikleri

dikkate alınmakta ve bakım düzenlemeleri bu değişkenler doğrultusunda yapılandırılmaktadır (Özateş Gelmez, 2019).

Çocuk evlerinde, korunma ihtiyacı olan çocukların günlük yaşamlarının düzenlenmesi, öz bakım gereksinimlerinin karşılanması, sağlık ve güvenliklerinin takibi, eğitsel süreçlerinin izlenmesi ve psiko-sosyal gelişimlerinin desteklenmesinden sorumlu bakım personeli görev yapmaktadır. Bakım personeli, ilgili mevzuatta belirtilen eğitim koşullarını sağlayan kişiler arasından seçilmekte olup, çocuklara rehberlik etme, rol model olma ve ev tipi bakım ortamının düzenini sürdürme sorumluluğunu üstlenmektedir (Resmi Gazete, 2022). Çocuğun alışık olduğu aile ve çevre ortamından ayrılarak yeni bir kurumsal ortama yerleşmesi, yaşına ve gelişim özelliklerine bağlı olarak çocuk için zorlayıcı ve çoğu zaman travmatik bir deneyim olabilmektedir (Eryılmaz, 2010).

Kurum ortamında fiziksel bakım ve ihtiyaçlar karşılanırsa bile, çocukların öngörülebilir ve duyarlı bir anne figüründen mahrum kalmaları “anne yoksunluğu” adı verilen gelişimsel sorun ve problemlere neden olabilmektedir (Gunnar ve Reid, 2019). Kurum bakımına alınan ve ayrılık yaşayan çocuk, üç temel aşamadan geçmektedir. Bunlardan ilki protesto aşamasıdır. Bu aşamada çocuk şiddetli bir şekilde ağlamakta ve paniklemektedir. Bakım vereni geri getirmek için elindeki tüm yolları ve bağlanma davranışlarını kullanmaktadır (Bowlby, 1973). İkinci aşama umutsuzluk aşamasıdır. Çocuk çabalarının sonuçsuz kaldığını görür ve bakım verenin geri dönmeyeceğine inanmaya başlar. İçe kapanarak ilgisini kaybetmekte ve depresyon davranışları göstermektedir (Bowlby, 1973; O’Shaughnessy vd., 2023). Son aşama ise kopukluk aşamasıdır. Çocuk kurum bakımında olduğu süre uzadıkça insanlara olan ilgisini kaybetmeye başlar. Çevreyle sosyalleşmesi yüzeysel düzeydedir (Karen, 1998).

Kurum bakımı çocukta tekrarlayan travmalara sebep olabilmektedir. Kuruluşlarda çocuk sabit bir bakım veren yerine sürekli değişen vardiyalı personellerin bakımına maruz kalmaktadır. Çocuk bir bakım verenle güçlü bir bağ geliştirme fırsatı bulsa bile bu kişi işten ayrıldığında ya da vardiyası değiştiğinde terk edilme travmasını tekrar tekrar yaşayabilmektedir. Çocuk bu kayıp döngüsüne maruz kaldıkça incinmemek için insanlara bağlanmaktan vazgeçebilmekte ve nesnelere ilgilenmeye başlayabilmektedir (Bowlby, 1973, 1982, 1988).

Kurum bakımında kalmakta olan çocuklar güvenli bir üsten mahrum bir şekilde büyümektedirler. Bu da bu çocuklarda seçimsiz yakınlık davranışı görülmesine neden olabilmektedir. Bu davranışı gösteren çocuklar, tanımadıkları insanlara hatta sokaktaki bir yabancıya bile hemen sarılıp onlara “baba”, “anne” gibi kelimelerle seslenerek sınırları olmayan ve yüzeysel bir sevgi gösterisinde bulunabilirler (Mercer, 2006). Güvenli üs yoksunluğunda büyüyen, özellikle de beşiğe bağlı kalan, sosyal ve görsel uyaranlara düşük miktarda maruz kalan çocuklarda konuşma gecikmesi, ağır zihinsel gerilik ve fiziksel gelişim geriliği görülebilmektedir (Karen, 1998; Mercer, 2006). Şefkatsiz karakter gelişimi de güvenli üs yoksunluğunda gözlemlenen bir diğer davranıştır. Çocuk hiç kimseye sıcaklık ya da sevgi beslemeyen, şefkatten etkilenmeyen, cezalara karşı duyarsız, ilerleyen yaşlarda da şiddet, hırsızlık gibi antisosyal davranış ve psikopatiye yatkınlık gösterebilmektedir (Karen, 1998).

Bağlanma, erken yaşantılarla şekillenen önemli bir gelişimsel süreç olmakla birlikte geri döndürülemez ya da değiştirilemez değildir. Duyarlı ve tutarlı bakım ilişkileri aracılığıyla zaman içinde yeniden yapılandırılabilir ve daha güvenli bir örüntüye evrilebilmektedir. Süreç, çocukların kurumdan çıkarılıp öngörülebilir ve güvenli bakım sunan koruyucu ailelere veya evlat edindiren ailelere yerleştirilmesiyle tersine çevrilebilmektedir. Araştırmalar, ağır kurumsal yoksunluk yaşamış bebeklerin bile birebir bakım sunan şefkatli bir bakım verene kavuştuklarında zekâ puanlarında dramatik artışlar olduğunu ve güvenli bağlanma geliştirebildiklerini

kanıtlamıştır. Ancak kurumda kalınan süre çok uzunsa, çocuğun akranlarıyla ilişkilerinde sorunlar ileriki yıllarda da devam edebilmektedir (Bowlby, 1973, 1982, 1988; Karen, 1998).

KURUM BAKIMINDA BAĞLANMA ÖRÜNTÜLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Çocukların bağlanma örüntüleri; bakım verenleriyle yaşadıkları etkileşimlerin kalitesine ve stres anlarında (özellikle ayrılık ve kavuşma durumlarında) gösterdikleri tepkilere göre sınıflandırılmaktadır. Bağlanma türleri, Mary Ainsworth tarafından geliştirilen "Yabancı Durum Deneyi" adı verilen bir laboratuvar deneyi sonucunda, bebeklerin bakım verenlerinden kısa süreliğine ayrılma ve onlara yeniden kavuşma anlarında verdikleri tepkilere göre sınıflandırılmıştır (Levine ve Munsch, 2016; Santrock, 2019; Assailly, 2022). İlk araştırmalarda bağlanma üç ana kategori altında ele alınmış, ancak Mary Main ve Judith Solomon'un katkılarıyla bu sınıflandırma genişletilerek dördüncü bir bağlanma örüntüsü tanımlanmıştır (Bremner ve Fogel, 2001).

Güvenli bağlanma, bebeğin bakım vereni güvenli üs olarak kullanarak çevresini keşfetmesiyle karakterizedir (Berk, 2019; Santrock, 2019). Bakım veren kısa süreli gözden kaybolduğunda bebek huzursuzlanabilir, fakat tekrar bir araya gelindiğinde bebek kısa sürede sakinleşerek temas arar. Sonrasında oyuna ya da keşfe devam eder. Güvenli bağlanma örüntüsünün oluşması, bakım verenin tutarlı ve duyarlı tepkileriyle yakından ilişkilidir (Yazgan İnanç vd., 2018; Assailly, 2022). Kaçınan bağlanmada bebekler, genellikle gözden kaybolan bakım verene karşı ilgisiz görünürler ve ayrılığa tepki vermezler. Bakım veren geri döndüğünde onu görmezden gelir ve fiziksel temastan kaçınırlar (Berk, 2019). Genellikle bakım verenin bebeğin ihtiyaçlarına karşı duyarsız olduğu durumlarda gözlenmektedir (Lerner vd., 2003). Dirençli/kaçınan bağlanmada bebekler, bakım veren gözden kaybolmadığında bile bakım verene fiziksel olarak yapışma eğilimi gösterirler ve bakım verenden ayrılıp keşif yapma ya da oyun oynama konusunda isteksizdirler (Levine ve Munsch, 2016). Bakım veren gözden kaybolduğunda şiddetli bir şekilde ağlarlar (Berk, 2019). Geri döndüğünde ise bir yandan fiziksel temas isterken bir yandan öfkeyle bakım verene vurabilir, onu itebilirler (Santrock, 2019). Sakinleştirilmeleri zordur (Yazgan İnanç vd., 2018). Bakım verenin bebeğin ihtiyaçlarına bazen duyarlı bazen duyarsız olduğu durumlarda görülebilir (Assailly, 2022). Dezorganize/dağınık bağlanma ise en yüksek güvensizlik seviyesini yansıtmaktadır (Berk, 2019). Bebek ayrılık sonrası yeniden birleşmede şaşkınlık, dona kalma veya çelişkili davranışlar sergileyebilmektedir (Bremner ve Fogel, 2001; Humphrey vd., 2022). Bu bağlanma türü genellikle bakım verenin ihmalkâr ya da istismarcı olduğu durumlarda gözlenmektedir (Vasileva ve Petermann, 2018; Tsouvelas vd., 2025).

Erken çocukluk dönemindeki koruma ve bakım altında bulunan çocukların sahip oldukları bağlanma türlerine ilişkin gerek uluslararası gerekse yerel düzeyde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Erken çocukluk dönemindeki çocukların bağlanmaları üzerine gerçekleştirilmiş uluslararası araştırmalar ele alındığında, kurum bakımında büyüyen bebek ve küçük çocuklarda güvenli bağlanma oranlarının aile yanında büyüyen çocuklara kıyasla belirgin biçimde daha düşük olduğu, dezorganize bağlanma oranlarının ise anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Vorria vd., 2003; Zeanah vd., 2003; Zeanah vd., 2005; Pak, 2018; Bahtiyar Saygan vd., 2025). Dezorganize/dağınık bağlanmanın kurum bakımındaki çocuklarda daha fazla görülmesinin sebebinin tutarlı ve duyarlı bir bakım veren ilişkisinin eksik olması olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, güvenli bağlanma davranışlarının çocuğun maruz kaldığı bakımın kalitesi ve bakım verenin duyarlılığı ile anlamlı biçimde ilişkili olduğu; duyarlı bakımın arttığı koşullarda güvenli ve organize bağlanma oranlarının yükseldiği görülmektedir (Hoffman vd., 2006; Dozier vd., 2009; Baptista vd., 2018; Kohlhoff vd., 2022). Bu bulgular, kurum bakımının bağlanma açısından önemli bir risk bağlamı oluşturduğunu; ancak bağlanma

örüntülerinin bakım ortamının niteliğine duyarlı ve müdahale yoluyla değişebilir olduğunu göstermektedir.

Erken çocukluk dönemindeki çocukların bağlanma örüntülerine ilişkin Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde, koruma ve bakım altında yetişen bebek ve küçük çocuklarda güvenli bağlanma oranlarının sınırlı olduğu, güvensiz bağlanmaya özellikle de dağınık bağlanma örüntüsüne daha sık rastlandığı görülmektedir (Pak, 2018; Bahtiyar Saygan, vd., 2025). Biyolojik ailesiyle ya da koruyucu aile ile yaşayan çocuklarla kıyaslandığında kurum bakımındaki çocukların daha düşük düzeyde güvenli bağlanma daha yüksek düzeyde kaçınan ve dağınık bağlanma örüntüleri gösterdikleri, koruyucu aile yanında yetişen çocukların biyolojik aile yanında yetişen çocuklarla benzer bağlanma örüntüleri gösterdikleri bulgularına ulaşılmıştır (Bahtiyar Saygan vd., 2025). Kurum bağlamında sıklıkla gözlemlenen güvensiz bağlanma örüntülerinin bakım veren sürekliliği olmaması ve güvenli üs işlevlerinin yeterince karşılanmaması, bunlara ek olarak bakım personelinin bakım verdiği çocuk sayısının fazla olması ile ilişkili olduğu değerlendirilmektedir (Pak, 2018; Derin vd., 2019).

Söz konusu çalışmalarda (Hoffman vd., 2006; Dozier vd., 2009; Kohlhoff vd., 2022; Arslan Kılıçoğlu, 2024) bağlanma örüntülerinin bakımın niteliğine duyarlı olduğu ve çeşitli müdahalelerle desteklenebildiği de görülmüştür. Örneğin Arslan Kılıçoğlu (2024)’nun bağlanma müdahale programının bakım personelleri ile korunma ihtiyacı olan bebekler arasındaki etkileşime etkisini incelemeyi amaçladığı araştırmasında araştırmacı tarafından geliştirilen Güvenli Bağlanma Müdahale Programı’nın koruma ve bakım altında bulunan erken çocukluk dönemindeki çocuklara uygulandığı araştırmada bakım personelinin etkileşim kalitesinde ve duyarlılığında bir gelişmeyi sağladığı, bu duyarlılığın bebeklerde dil-bilişsel ve ince motor gelişim alanlarında anlamlı bir ilerlemeye yol açtığı, aynı zamanda bebeğin uyku kalitesi ve fizyolojik stres göstergelerinde de olumlu değişimler meydana getirdiği belirlenmiştir. Ayrıca alanyazında kurum bakımının bağlanma bozuklukları ile duygusal ve davranışsal sorunlar açısından risk teşkil ettiğini, fakat duyarlı ve tutarlı bakımın sağlandığı koşullarda güvenli bağlanma oluşma olasılığının arttığını vurgulamaktadır (Poyraz Fındık ve Ayaz, 2021).

TARTIŞMA VE YORUM

Alinyazında kurum bakımında bulunan çocukların bağlanma örüntülerini inceleyen çalışmalar (Vorria vd., 2003; Zeanah vd., 2003; Zeanah vd., 2005; Bahtiyar Saygan vd., 2025) genel olarak değerlendirildiğinde, koruma ve bakım altında yetişen çocukların güvenli bağlanma örüntüsü geliştirme oranlarının aile yanında büyüyen çocuklara kıyasla çok daha düşük olduğu; fakat güvensiz ve özellikle dezorganize/dağınık bağlanma örüntülerinin daha yüksek oranda görüldüğü dikkat çekmektedir. Bu duruma kurum bakımında yetişen çocukların özellikle de erken çocukluk döneminde güvenli üs ve güvenli sığınak işlevlerini tutarlı bir biçimde yerine getirebilecek ve onun güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmesini destekleyecek sürekli bir bakım verenin eksikliği olması olduğu düşünülmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda (Zeanah vd., 2003; Baptista vd., 2018; Pak, 2018) kuruluşlarda bakım personeli başına düşen çocuk sayısının çok fazla olması, bakım veren süreksizliği, çocuk ve bakım veren arasındaki bireysel etkileşimin çok sınırlı olması gibi faktörlerin güvenli bağlanma ilişkilerinin gelişimini güçleştirebildiği belirtilmektedir. Bu durum ise koruma ve bakım altındaki çocuklarda güvenli bağlanma gelişiminden çok güvensiz ve dezorganize bağlanma örüntüsü gözlemlenmesi bulgularını destekler niteliktedir. Özellikle de kurum bakımında kalan çocuklara bakım veren personellerin vardiyalı çalışma sistemi içerisinde görev yapmasının ve çocukların birden fazla bakım verenle etkileşim kurmak durumunda kalmasının bu çocuklarda bağlanma ilişkisinin sürekliliğini sınırlayan önemli etkenler arasında olduğu düşünülmektedir.

Bununla birlikte alanyazın, bakım ortamının niteliğinin iyileştirilmesi ve bağlanma temelli müdahale programlarının uygulanması durumunda çocukların bakım verenlerine yönelik güvenli ve organize bağlanma davranışlarında artış görülebildiğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Hoffman vd., 2006; Dozier vd., 2009; Kohlhoff vd., 2022; Arslan Kılıçoğlu, 2024). Bu tür müdahalelerin özellikle bakım veren duyarlılığını artırmaya, çocukların duygusal ihtiyaçlarını daha hızlı ve tutarlı biçimde karşılamaya ve bakım veren-çocuk etkileşimini güçlendirmeye odaklandığı görülmektedir (Hoffman vd., 2006; Dozier vd., 2009; Kohlhoff vd., 2022; Arslan Kılıçoğlu, 2024). İlgili müdahale programlarının; bakım personeli ile çocuk arasındaki etkileşimi rutin bakım süreçlerinin ötesine taşıyarak bireyselleştirmesinin, bağlanma davranışlarında gözlenen artışı desteklediği değerlendirilmektedir. Bağlanma kuramı çerçevesinde bakım verenin duyarlı, tutarlı ve erişilebilir olmasının güvenli bağlanma gelişimi açısından temel bir belirleyici olduğu, bu doğrultuda kurum bakımında görev yapan bakım personelinin bağlanma temelli yaklaşımlar konusunda desteklenmesi ve bakım ortamında çocuk-bakım veren etkileşiminin güçlendirilmesi, erken çocukluk dönemindeki çocukların sosyal-duygusal gelişimlerinin desteklenmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, kurum bakımının bağlanma gelişimi açısından belirli yapısal riskler barındırdığı; ancak bakım ortamının niteliğinin artırılması, bakım veren duyarlılığının desteklenmesi ve bağlanma temelli müdahale programlarının uygulanması yoluyla bu risklerin azaltılabileceği anlaşılmaktadır. Özellikle erken çocukluk döneminde sunulan duyarlı ve tutarlı bakımın çocukların bağlanma örüntülerinin daha organize ve güvenli biçimde gelişmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Erken çocukluk dönemi, çocuğun bilişsel, sosyal-duygusal ve nörobiyolojik gelişiminin en hızlı seyrettiği kritik gelişim evresidir. Bağlanma ilişkileri de bu dönemde temellenmektedir. Bakım veren ve çocuk arasında bu dönemde kurulan bağlanma ilişkilerinin niteliği, çocuğun stres tepkisine, duygu düzenleme kapasitesine, akran ilişkilerine hatta ileriki dönem ruh sağlığına kadar geniş bir alanda belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle kurum bakımı altında bulunan erken çocukluk dönemindeki çocukların bağlanma örüntülerinin incelenmesi hem sosyal politika hem de gelişimsel açıdan önem arz etmektedir.

Erken çocukluk döneminde kurum bakımında bulunan çocukların bağlanma gelişimi hem gelişimsel riskler hem de müdahale potansiyeli açısından kritik bir alandır. Türkiye’de bu alandaki ampirik çalışmaların artırılması, özellikle sıfır-altı yaş grubuna odaklanan, gözleme dayalı ve uzunlamasına araştırmaların yürütülmesi gerekmektedir. Kurum bakımının niteliğinin iyileştirilmesi ve bağlanma temelli uygulamaların yaygınlaştırılması, erken dönemde güvenli ilişki deneyimi kazanmamış çocukların gelişimsel potansiyellerinin desteklenmesinde belirleyici olacaktır.

Politika ve uygulama açısından değerlendirildiğinde, sıfır-altı yaş grubundaki çocuklar için kurum bakımında özel standartların geliştirilmesi önemlidir. Özellikle erken yaş grubunda mümkün olduğunca sabit bakım veren modeli benimsenmesi, çocuk-bakım veren oranının düşürülmesi ve bakım personeline bağlanma temelli eğitimlerin düzenli olarak verilmesi önerilmektedir. Ayrıca, kurum bakımındaki küçük çocukların bağlanma gelişimini izlemeye yönelik standart değerlendirme araçlarının kullanılması ve uygulamaların etkililiğinin ampirik olarak izlenmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

Akram, M., Abbas, S. and Umaru, I. (2025). Psychological Framework of Early Emotional Bonds, *African Journal of Medicine, Surgery and Public Health Research*, 2(2): 214-221. <https://doi.org/10.58578/ajmsphr.v2i2.5304>

Altınoğlu Dikmeer, İ., Erol, N. ve Gençöz, T. (2014). Evlat Edinilmiş ve Biyolojik Ebeveyniyle Yaşayan Çocukların Davranışsal ve Duygusal Sorunları ve Bağlanma Düzeyleri ile Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Stillerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 25(4): 234-43.

Arslan Kılıçoğlu, E. (2024). *Güvenli Bağlanma Müdahale Programının Bakım Elemanları ile Korunmaya Muhtaç Bebekler Arasındaki Etkileşime ve Bebeklerin Stres Düzeyleri ile Gelişimine Etkisinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

ASHB (2026). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, E-Bülten*. [Online] <https://www.aile.gov.tr/chgm/yayinlar/bultenler/> [Erişim Tarihi: 25.02.2026].

Assailly, J. P. (2022). *Child Psychology: Developments in Knowledge and Theoretical Models*. London: John Wiley & Sons.

Avcı, N., Kunt, M., Somer Ölmez, B., Pekince, P. ve Kaynak, S. (2018). Güvenli Bebekler Güvenli Yarınlar Projesi: Eğitim Programı. IV. Uluslararası Çocuk Gelişimi Kongresi, 24 Ekim, Ankara, Türkiye.

Ayanoğlu Yüksel, Z. (2016). *Kurum Bakımında Kalmış Yetişkinlerde Bağlanma Biçimleri ve Ruhsal Sorunlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Bahtiyar Saygan, B., Okur Ataş, Ş. and Berument, S. K. (2025). Attachment of Toddlers in Care with the Moderating Role of Temperament: Turkish Care Types Study, *Infant Mental Health Journal*, 46(6): 712-727.

Baptista, J., Silva, J. R., Marques, S., Martins, C. and Soares, I. (2018). Early Maltreatment and Current Quality of Relational Care Predict Socioemotional Problems Among Institutionalized Infants and Toddlers, *Infant Mental Health Journal*, 39(6): 718-729.

Berk, L. E. (2019). *Exploring Child Development*. Boston: Pearson.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. USA: Basic Books.

Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment. (2nd ed.)*, New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. USA: Basic Books.

Bremner, J. G. and Fogel, A. (Eds.). (2001). *Blackwell Handbook of Infant Development*. Oxford: Blackwell.

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. USA: Harvard University Press.
- Derin, M., Tapan, M. G. ve Mutlu, H. (2019). Kurum Bakımındaki Çocuklarda Bağlanma Örüntüleri ve Bağlanmayla İlişkili Sorunlar, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 6(42): 2500-2508.
- Dozier, M., Lindhiem, O., Lewis, E., Bick, J., Bernard, K. and Peloso, E. (2009). Effects of a Foster Parent Training Program on Young Children's Attachment Behaviors: Preliminary Evidence from a Randomized Clinical Trial, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 26(4): 321-332.
- Eroğlu, M., Yakşi, N. ve Gündoğdu, Ü. (2023). Kurum Bakımında Olan ve Aile Yanında Olan Çocuk ve Ergenler: Bağlanma Stilleri ve Zihin Kuramı Becerilerinin Değerlendirilmesi, *Journal of Uludağ University Medical Faculty*, 49(2): 231-237.
- Eryılmaz, N. (2010). *Çocuk Yuvasında ve Ailesinin Yanında Kalan 6 Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Feldman, R. (2017). The Neurobiology of Human Attachments, *Trends in Cognitive Sciences*, 21: 80-99. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2016.11.007>.
- Granqvist, P. and Duschinsky, R. (2021). *Attachment Theory and Research*. Oxford Research Encyclopedia of Psychology. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.51>.
- Gunnar, M. R. and Reid, B. M. (2019). Early Deprivation Revisited: Contemporary Studies of the Impact on Young Children of Institutional Care, *Annual Review of Developmental Psychology*, 1(1): 93-118.
- Hoffman, K. T., Marvin, R. S., Cooper, G. and Powell, B. (2006). Changing Toddlers' and Preschoolers' Attachment Classifications: The Circle of Security Intervention, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(6): 1017-26.
- Humphrey, C., Berry, K., Degnan, A. and Bucci, S. (2022). Childhood Interpersonal Trauma and Paranoia in Psychosis: The Role of Disorganised Attachment and Negative Schema, *Schizophrenia Research*, 241: 142-148.
- Karen, R. (1998). *Becoming Attached: First Relationships and How They Shape Our Capacity to Love*. Oxford: Oxford University Press.
- Kohlhoff, J., Lieneman, C., Cibralic, S., Traynor, N. and McNeil, C. B. (2022). Attachment-Based Parenting Interventions and Evidence of Changes in Toddler Attachment Patterns: An Overview, *Clinical Child and Family Psychology Review*, 25(4): 737-753.
- Lerner, R. M., Easterbrooks, M. A. and Mistry, J. (Eds.). (2003). *Handbook of Psychology: Vol. 6. Developmental Psychology*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Levine, L. E. and Munsch, J. (2016). *Child Development from Infancy to Adolescence: An Active Learning Approach*. Canada: Sage Publications.
- Mercer, J. (2006). *Understanding Attachment: Parenting, Child Care and Emotional Development*. Connecticut: Praeger.
- O'Shaughnessy, R., Berry, K., Dallos, R. and Bateson, K. (2023). *Attachment Theory: The Basics*. New York: Routledge.
- Oliveira, P. and Fearon, P. (2019). The Biological Bases of Attachment, *Adoption & Fostering*, 43(3): 274-293.

- Özateş Gelmez, Ö. S. (2019). Çocuk Refahı Alanında Sosyal Dışlanmayla Mücadele: Sosyal Hizmet Eğitimi Bir Mücadele Aracı Olarak Kullanılabilir mi? *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15 (Özel Sayı 1): 37-48.
- Pak, M. (2018). *Erken Gelişim Döneminde Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Bağlanma Örüntüleri: Bakım Koşulları ve Bakım Elemanları Beyanlarından Bir Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Poyraz Fındık, O. T. ve Ayaz, A. B. (2021). Küçük Çocuklara Yönelik Kurum Bakımı ve Gelişimsel Sonuçları, *Türkiye Klinikleri Child Psychiatry-Special Topics*, 7(1): 57-66.
- Resmi Gazete (2005). *Çocuk Koruma Kanunu*. [Online] <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm> [Erişim Tarihi: 04.03.2026].
- Resmi Gazete (2022). *Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*. [Online] <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39704veMevzuatTur=7veMevzuatTertip=5> [Erişim Tarihi: 04.03.2026].
- Santrock, J. W. (2019). *Yaşam Boyu Gelişim*. Ankara: Nobel.
- Schofield, G. and Beek, M. (2006). *Attachment Handbook for Foster Care and Adoption: Trauma, Attachment and Family Permanence*. London: Coram BAAF.
- Siegel, D. J. (2012). *The Developing Mind: How Relationships and the Brain Interact to Shape Who We Are. (2. Basım)*, New York–London: The Guilford Press.
- Taşkaya, R. ve Özyürek, A. (2023). Kurum Bakımında ve Ailesiyle Yaşayan Ergenlerin Bağlanma, Sorumluluk ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(3): 659-673.
- Tsouvelas, G., Laious, R., Chondrokouki, M., Antoniou, X. and Nikolaidis, G. (2025). Aspects of Attachment in Relation to Early Maladaptive Schemas in Children Residing in Child Care Facilities, *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 32(3), 1-12.
- UNICEF. (2017). *At Least 2.7 Million Children are Living in Residential Care Worldwide*. [Online] <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/press-releases/least-27-million-children-are-living-residential-care-worldwide-unicef-says> [Erişim Tarihi: 02.03.2026].
- UNICEF. (2024). *Nearly Half a Million Children in Europe and Central Asia Live in Residential Care*. [Online] <https://www.unicef.org/eca/press-releases/nearly-half-million-children-europe-and-central-asia-live-residential-care> [Erişim Tarihi: 02.03.2026].
- Uzun Çiçek, A. (2022). Bağlanma Kuramı Açısından Kurum Bakımının ve Evlat Edinmenin Çocuklar Üzerindeki Etkileri, *Türkiye Klinikleri Child Psychiatry-Special Topics*, 8(3): 41-49.
- Van Setten, L., Ledebt, A., Oosterman, M., Schuengel, C. and De Moor, M. (2024). Infant Exploratory Behaviors During the Strange Situation Procedure: Links with Attachment Quality and Temperament, *SAGE Open*, 14. <https://doi.org/10.1177/21582440241260567>.
- Vasileva, M. and Petermann, F. (2018). Attachment, Development, and Mental Health in Abused and Neglected Preschool Children in Foster Care: A Meta-Analysis, *Trauma, Violence, & Abuse*, 19: 443 - 458. <https://doi.org/10.1177/1524838016669503>.
- Vertel, A. (2023). Mary Ainsworth's Attachment Theory and its Significance for Understanding a Child's Early Social-Emotional Development, *Humanities Science Current Issues*, 70(1): 304-310. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-1-46>.

Vorria, P., Papaligoura, Z., Dunn, J., Van IJzendoorn, M. H., Steele, H., Kontopoulou, A. and Sarafidou, Y. (2003). Early Experiences and Attachment Relationships of Greek Infants Raised in Residential Group Care, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(8): 1208-1220.

Yaman Karakoyun, S. (2014). *Kurum Bakımı Deneyimi Olan Yetişkinlerin Adil Dünya İnançları ve Bağlanma Stillerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Yazgan İnanç, B., Atıcı, M. K. ve Bilgin, M. (2018). *Gelişim Psikolojisi 1: Bebeklik, Çocukluk ve Ergenlik*. Ankara: Pegem.

Yüksel, Z. ve Öncü, B. (2017). Geçmişte Kurum Bakımında Kalmış Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimlerine İlişkin Özellikleri ve Bağlanma Biçimlerinin İncelenmesi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2): 63-77.

Zeanah, C. H., Nelson, C. A., Fox, N. A., Smyke, A. T., Marshall, P., Parker, S. W. and Koga, S. (2003). Designing Research to Study the Effects of Institutionalization on Brain and Behavioral Development: The Bucharest Early Intervention Project, *Development and Psychopathology*, 15(4): 885-907.

Zeanah, C. H., Smyke, A. T., Koga, S. F., Carlson, E. and The Bucharest Early Intervention Project Core Group. (2005). Attachment in Institutionalized and Community Children in Romania. *Child Development*, 76(5): 1015-1028.